İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi
Journal of Social Policy Conferences

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi
Journal of Social Policy Conferences
JSPC 2025, (88): 58–76

https://doi.org/10.26650/jspc.2025.88.1462354
Başvuru | Submitted 31.03.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 13.01.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 26.01.2025
Kabul | Accepted 14.02.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Sosyal Destek Mekanizmalarının Değişimi Üzerine Sosyal Tarih Araştırması

Social History Research on Change of Social Support Mechanisms

Şükran Ayçiçeği [1], Enver Mengü [2] & Ömer Miraç Yaman [3]

[1] Bursa, Türkiye
[2] İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
[3] İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye

Öz

Sosyal destek, bireylerin iyilik hallerinin arttırımında önemli bir kavramdır ve sosyal destek mekanizmaları, sosyal destek sağlayıcılarıdır. Sosyal destek mekanizmalarının değişimine yönelik yapılan sosyal tarihi araştırmasında geçmiş dönemdeki sosyal destek anlayışının günümüze olan yansıması, sosyal destek mekanizmalarının değişimine etki eden nedenlerin incelenmesi ve bu bağlamda katılımcıların öznel yaşam deneyimleri, sosyal destek mekanizmalarını karşı olan perspektifleri araştırmanın önemini ve amacını oluşturmaktadır.

Yapılan sosyal tarih araştırmasında Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden 65 yaş ve üzeri katılımcılarla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. 15'i kadın, 10' u erkek toplam 25 katılımcı ile yapılan görüşmeler anlatı araştırması çevresinde yapılmış olup veriler betimsel analiz ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre sosyal destek mekanizmalarının geçmişe nazaran günümüzde toplumsal, ekonomik ve teknolojik nedenlerden dolayı kuşaklar arası iletişim, kentleşme, göç, teknolojik gelişmeler, salgın hastalıklar gibi faktörlerle değişime uğradığı ve yaşanan değişimin insan ilişkilerine sosyal destek bağlamında yansıdığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların sosyal desteğe hastalık, maddi yoksunluk gibi zor zamanlarında ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır ve katılımcıların tümünün sosyal destek mekanizmalarını önemsedikleri saptanmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen bulgular ilgili literatür ile mukayese edilerek tartışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre sosyal destek mekanizmalarının iyileştirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmaların belli çerçevelerde arttırılarak sosyal sermaye birikimine katkı sunulması, sosyal destek mekanizmalarının değişimine neden olan faktörlerin derinlemesine incelenmesi ve literatürde bu bağlamda olan araştırmaların çoğaltılması önerilmektedir.

Abstract

Social support is an important concept in increasing the well-being of individuals and social support mechanisms are the providers of social support. In the social history research conducted on the change of social support mechanisms, the reflection of the understanding of social support in the past to the present, the examination of the reasons affecting the change of social support mechanisms and in this context the subjective life experiences of the participants and their perspectives on social support mechanisms constitute the importance and purpose of the research.

In the social history research, semi-structured in-depth interviews were conducted with participants aged 65 and over from seven different regions of Turkey. Interviews with a total of 25 participants, 15 women and 10 men, were conducted within the framework of a narrative research and the data were examined with descriptive analysis. According to the findings, it was seen that social support mechanisms have changed today due to social, economic and technological reasons, urbanization, migration, technological developments, epidemics, and these changes were reflected in human relations in the context of social support. It was concluded that the participants needed social

Atıf | Citation: Ayçiçeği, Ş., Mengü, E. & Yaman, Ö. M. (2025). Sosyal destek mekanizmalarının değişimi üzerine sosyal tarih araştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi–Journal of Social Policy Conferences*, (88), 58-76. https://doi.org/10.26650/jspc.2025.88.1462354

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
© 2025. Ayçiçeği, Ş., Mengü, E. & Yaman, Ö. M.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Şükran Ayçiçeği aycicegisukran86@gmail.com

support during difficult times such as illness and financial deprivation, and it was determined that all participants cared about social support mechanisms. The findings obtained as a result of the interview were discussed by comparing them with the relevant literature. According to the findings, it is recommended that the studies carried out to improve social support mechanisms should be increased within certain frameworks and contribute to the accumulation of social capital, the factors that cause the change of social support mechanisms should be examined in depth, and the studies in this context in the literature should be increased.

Anahtar Kelimeler Sosyal Destek · Sosyal Destek Mekanizmaları · Sosyal Sermaye · Sosyal Tarih Araştırması

Keywords Social Support · Social Support Mechanisms · Social Capital · Social History Research

Extended Summary

In the social history research conducted on the change of social support mechanisms; the perspectives of individuals towards social support, their own life experiences and the reflection of the past period on today's social support mechanisms constitute the purpose and importance of the study. The concept of social support includes the psychosocial and physical attention an individual receives from his/her environment and plays a role as a determining concept that comes to the fore with factors such as well-being and methods of coping with stress. The social support mechanism is the system formed by the support an individual receives from his/her close social networks, such as family, friends, neighbours and relatives, and from certain institutions and organisations. Social solidarity, the individual's life satisfaction and social support mechanisms are important in times of crisis such as illness and unemployment.

When examined within the framework of the study, it is seen that traditional social support mechanisms, including family, relatives, neighbours and friends, have changed compared to the past with today's situations, conditions and dynamics. With the weakening of the relationship with social support mechanisms and individualism, the concept of social capital has come to the forefront today. Social capital is the network that individuals gain through the social relationships they are in. Social capital is gained in areas such as volunteering activities, associations, and civil society organisations.

The study was conducted using the qualitative research method as it can add an interpretable assessment to the subjective life experiences and perspectives of individuals. In line with the purpose and importance of the study, semi-structured in-depth interviews were conducted with individuals aged 65 and over from seven different regions of Türkiye regarding the social support mechanism. After 3 preliminary field interviews, interviews were conducted with 25 participants, 15 women and 10 men, by conveying certain ethical issues to them.

As a result of the data analysis of semi-structured in-depth interviews, findings were presented with 3 distinct themes regarding daily life in old age, perspectives on social support mechanisms and changes in social support mechanisms. When the findings obtained were examined, it was seen that elderly individuals generally spent their time with daily tasks and worship. In the findings obtained regarding social support relationships, it was concluded that the participants needed social support mechanisms for material and spiritual issues such as illness, funeral days, daily housework, and inheritance disputes.

It was concluded that all participants considered social support mechanisms important and it was observed that concepts such as unity, togetherness, and solidarity highlighted social support mechanisms. There are also studies in the literature on the importance of social support mechanisms. It is said that social support mechanisms have changed compared to the past and the present. Because of the findings obtained from the participants, it was concluded that social support was more solid in the past. there is a serious fracture in the current appearance of social support mechanisms. Although there are geographical differences among the participants, there is a consensus on the current appearance of social support mechanisms. Individualisation, weakening of social ties, dissolution of relationships, alienation, and temporary and variable relationships have affected social support mechanisms.

According to the findings, the reasons affecting the change in social support mechanisms are grouped under three different factors: social, economic and technological. It has been concluded that social events cause social dilution, and social factors such as individualisation, living conditions, modernism, urbanisation, and population growth play

a role in the change of social support mechanisms. In addition, it has been concluded that social relations have been negatively affected and human relations have been diluted with the social isolation brought about by the pandemic process. It has been observed that economic conditions have played a role in the decrease in social support as well as income inequality, adverse conditions, and poverty have affected interpersonal relations. In the interviews, many participants stated that technology plays a major role in the change of social support mechanisms. Although technological developments make our lives easier in every field, it has been observed that they distance human relations and negatively affect relations with social support mechanisms, and the literature also supports that technological development reduces social support. Different suggestions were developed based on the findings of the research.

Sosyal Destek Mekanizmalarının Değişimi Üzerine Sosyal Tarih Araştırması

Bireyler yaşam döngüsünde olumsuzluklarla karşılaştıklarında sosyal desteğe ihtiyaç duyabilirler. Sosyal destek bireyin yaşamında karşısına çıkabilecek zorluklarla baş edebilmesinde etkilidir ve olumsuzluklara karşı koruyan önemli bir destektir. Aile bireyleri, bireyin yakınları, bulunduğu çevre gibi etkenler sosyal destek bakımından önemli görülür (Demirel ve Yücel, 2017: 311). Diğer bir yandan sosyal destek kavramı tavsiye vermek ve duygusal desteğin yanında çok yönlü, işlevsel bir kavramdır (Cutrona ve Russell, 1987: 38). Sosyal destek mekanizmaları ise sosyal destek sağlayıcılarıdır. Aile—akraba, arkadaş—komşu desteği ya da sağlanan kurumsal destek gibi mekanizmalarla bireyin sosyal desteğe olan ihtiyacı giderilmektedir. Yapılan çalışmanın önemine yönelik olarak sosyal tarih araştırması ise geçmişte yaşanılanların günümüz yaşamına olan etkilerinin araştırılmasıdır ve sosyal destek mekanizmaları odağında geçmişin günümüz yaşamına etkileri sosyal tarih araştırması ile değerlendirilmiştir. Geçmişten günümüze kadar gelen sosyal destek mekanizmaları; kuşaklar arası iletişim, kentleşme, göç, teknolojik gelişmeler, salgın hastalıklar gibi süreçler içerisindeki ilişkilerle değişime uğramıştır ve modern dönemde bireyselleşmenin ortaya çıkardığı boşluk ile birlikte bireyler dernekler, sivil toplum kuruluşları gibi alanlarda sosyal sermaye edinmeye başlamışlardır.

Sosyal destek mekanizmalarının değişimine yönelik yapılan sosyal tarih araştırmasında sosyal destek mekanizmalarının değişiminin nedenlere dayandırılarak anlamlandırılması, sosyal destek bağlamında geçmiş ve bugünün toplumsal yapılarının incelenmesi, bireylerin öznel yaşam deneyimleri ve sosyal destek mekanizmalarına karşı olan perspektiflerinin incelenmesi araştırmanın amacını ve önemini vurgulamaktadır. Araştırmayla birlikte geçmiş ve günümüz bağlamında nedenlere dayalı bakış açıları sunarak bu bağlamda derinlemesine bir analiz yapmak hedeflenmektedir. Yapılan sosyal tarih araştırması, sosyal destek mekanizmalarının geçmiş— günümüz karşılaştırmalarını içermektedir ve Türkiye'nin 7 farklı bölgesinden farklı nitelikler ve olgularda olan katılımcılarla yapılan mülakatlarda toplumsal, ekonomik ve teknolojik nedenlere bağlı olarak sosyal destek mekanizmalarında yaşanan dönüşümler gözlemlenmiştir. Nitel yöntem ile yapılan çalışmada derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır ve görüşmeler kolay ulaşılabilirlik örnekleme ile katılımcılarla yüz yüze, telefonla ya da online platformlardan gerçekleştirilmiştir.

Sosyal destek mekanizmalarının dönüşümüne bağlı olarak katılımcıların öznel yaşam deneyimleri ve bakış açılarının değerlendirilmesini sağlayan sosyal tarih araştırmasında elde edilen bulgular sonucunda; değişime neden olarak ifade edilen kavramların detaylıca incelenmesi, sosyal ilişkilerin güçlenmesine yönelik yapılan çalışmaların arttırılması ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik literatürde bu konuda yapılan çalışmaların çoğaltılması gibi öneriler geliştirilirmiştir.

Literatür İncelemesi

Sosyal Desteğin Tanımı

Sosyal destek 1970'li yıllarda kişilerin olumsuz durumlarla başa çıkmasında etkili olan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Sosyal destek kavramı, bireyin hayatına iyilik halini kazandırma etkisi bulunur ve tampon görevi de görmektedir. Tampon etkisiyle bireyin hayatında yaşanan krizin— sorunun yok olmasını ya da hafifletilmesini sağlamaktadır. Stres azaltıcı, moral depolayıcı, başa çıkmada destek sağlayıcı güç olarak belirtilmektedir. Sosyal destekle birlikte yakınlık, güven, ait olma gibi duygusal ve sosyal ihtiyaçların karşılandığı ifade edilirken sosyal ilişkilerin önemli bir fonksiyonunu yansıttığı belirtilmiştir (Abay Alyüz, 2020: 119—120). Sosyal destek kavramı; çok boyutlu, farklı şekillerde kavramsallaştırılan, ölçülen ve karmaşık bir kavram olarak belirtilmiştir. Çeşitlilik ve kavramsallaştırmalara rağmen sosyal desteğin hem fiziksel hem de zihinsel sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğu araştırmalarda ortaya konulmuştur (Rodriguez ve Cohen, 1998: 536).

Demirel ve Yücel'e (2017) göre de sosyal destek; kişiyi yaşamın olumsuz etkilerinden doğan sonuçlara karşı koruyan önemli bir destek olarak görülürken kişinin yaşamında karşı karşıya kaldığı ya da kalabileceği problemlerle baş edebilmesinde etkili olur (Demirel ve Yücel, 2017:311). Sosyal destek kısaca bireyin çevresinden gördüğü destek olarak tanımlanır. Ekonomik olarak doğan ihtiyaçların dışında bireyin sosyal ilişkilerinin kapsayan ve psikososyal sağlığını olumlu etkileyen bir faktördür (Küçükşen vd., 2018: 576).

Sosyal destek; duygusal güçlendirme, bilgi ve tavsiyeler, sosyal ortamlarında bireye verilen destekleri içermektedir. Kişilerin yaşamlarımda meydana gelen uzun ya da kısa dönemli geçişler, krizler, yoksunluklar ve stresin üstesinden gelebilmek adına bireydeki uyumsal yeterliliğin gelişmesine yönelik kişiler arası bağlanmaları kapsamaktadır. Sosyal destek sayesinde birey kendinin önemini, sevildiğini hissetmekte olup hem fiziksel hem de psikolojik sağlığını korumaktadır (Ersoy ve Çürük, 2009: 106). Dolayısıyla sosyal destek kavramı bireylerin hayatlarında her alanda ihtiyaç duyabileceği, kendilerini daha iyi hissetmeleri için gerekli olan anahtar bir kavram olarak düşünülmektedir. Sosyal destek, her ne kadar yakın dönemde kavramsallaştırılan bir durum olsa da geçmişten günümüze çeşitli görünümlerle varlığını sürdürmüştür. Geçmişten günümüze aile, akraba, komşu, arkadaş ya da kurumların sağladığı sosyal desteğin gelenekselleştiği ve bireyler için önemli sosyal destek mekanizmaları olduğu anlaşılmıştır.

Geleneksel Sosyal Destek Mekanizmaları

Sosyal destek mekanizması, sosyal destek sağlayıcısıdır ve bireyin çevresindekilerden sosyal destek alabildiğini niteler (Abay Alyüz, 2020: 117—118). Bu bağlamda bireylerin karşılaştığı sorunların çözülebilmesinde aileden, arkadaştan ya da içerisinde bulunduğu ortamdan aldığı sosyal destek önem arz etmektedir. Bireyin destek kaynakları ailesi, arkadaşı ve çevresi olarak kabul edilir (Demirel ve Yücel, 2017: 311). Aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin sağlamlığı yaşam doyumunu arttıran önemli bir hususdur (Küçükşen vd., 2018: 577). Buradan yola çıkarak günümüze kadar seyre gelen durumlarda eskiden beri bireylerin destek kaynakları yani sosyal destek mekanizmaları yakın çevresinden başlayarak devam ettiği söylenebilmektedir. Bu noktada aile— akraba, arkadaş— komşu ve kurumlardan alınan bu üç sosyal destek ağının günümüze kadar önemini koruduğu, ihtiyaçlarını karşıladıkları düşünülmektedir.

Aile ve Akraba

Ailenin toplum içerisinde önemli işlevleri olmakla birlikte aile kavramı, toplumda yaşanan değişim ve dönüşümün yansımasıdır. Kan bağı veya evlilik yoluyla edinilen akrabalık kavramı ise geçmişten günümüze evrensel öneme sahiptir. Her bireyde güven, aidiyet, sevgi, davranış ve statü belirleyici olgular aile ve akrabalık olgularıyla bireye kazandırılır (Yakut İpekoğlu, 2015: 241—242). Aile yapısı içerisinde toplumda değişime

sebep olan faktörlerin aile yapısını aşındırdığı söylenirken aile, geleneksel ve modern ilişkiler ağında yaşadığı dönüşümlerle birlikte önemini hala korumaktadır. (Tekin Epik vd., 2017: 55—56). Dolayısıyla bireyin kendi tercihinin dışında edindiği sosyal destek mekanizmaları aile ve akrabalık ilişkileri olarak düşünülmektedir ve bireylerin belirtilen olguların dönüştürmesi kendi yaşam biçimlerine bağlı olduğu söylenebilir.

Geçmişten günümüze bireyin doğuştan sahip olduğu destek mekanizması ailedir. Küçükşen'in (2020) yaptığı bir çalışmada yaşlı bireylerin sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu belirtilmiştir ve çalışmada yaşlanma döneminde temel ihtiyaç olan sosyal desteğin çok büyük bir kısmının aileler tarafından karşılandığı ifade edilmiştir (Küçükşen vd., 2020: 585). Ayrıca bireylerin yaşadıkları problemlerle başa çıkması için sosyal destek mekanizmalarının güçlü olması gerekmektedir. Toplumumuzda aile kavramı güçlü bir destek mekanizması olarak kabul edilir (Küçükşen vd., 2018: 577). Sonuç olarak sorunların çözümünde bireyin ailesinden aldığı destek, en önemli destek kaynağı olarak belirtilmiştir ve bireye destek sağlayan elementlerin psikolojik olarak güçlendirmede de etkili olduğu söylenmektedir (Demirel ve Yücel, 2017: 311).

Geçmişten günümüze bireyin doğuştan sahip olduğu diğer bir geleneksel destek mekanizması akrabalarıdır. Akrabalık arasında yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberliğin olması mutlu ve huzurlu bir toplumun olacağını gösterir. Ayrıca akrabalar ile olan sağlıklı ilişkilerin yaşam refahı ve sosyal destek için önemli olduğu söylenmektedir (Dölek, 2010: 34) fakat çekirdek aileye olan dönüşüm ve kentleşme sonucunda akrabalık kavramına olan ilgi azalmış olup kan kardeşliği, süt kardeşliği gibi akrabalık ilişkileri de değişime uğramıştır ve toplumun kentle olan teması sonucu gelenekselliğin kaybolduğu ve akrabalık ilişkilerinin seyreldiği belirtilmektedir. Önceden ekonomik veya sosyal etkinliklerde akraba yardımlaşması ve imece usulünün önemli bir rolü varken günümüzde akrabaların birbirlerine olan yardımı önceki döneme göre önem kaybetmiştir (İlbars, 1972: 205). Akrabalık ilişkilerine yönelik yapılan bir çalışmanın araştırma bulgularında katılımcıların neredeyse tamamı gelecek dönemde akrabalık kavramının bugünkü gibi kalmayacağını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, akrabalık bağını güçlü tutan faktörlerin kaybolmaya başladığını belirtmişlerdir (Ayhan, 2024: 706). Dolayısıyla aile ve akraba kavramları kan bağıyla ilişkilendirilip önemli geleneksel sosyal destek mekanizmaları olarak düşünülmüştür fakat aile bireylerinin ve akrabaların sosyal destekleri birbirinden farklı olup literatüre de bakıldığında bazı aşınmaların olduğu görülmektedir. Aile bireyleri ile tüm gün birliktelik, aynı ev içinde yaşamak gibi faktörler ve ailesel sosyal ilişkilerden dolayı sosyal destek bazında daha etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir yandan akrabalığın sağladığı sosyal destek ise geleneksel ve kültürel olarak birbirine bağlı olan bireylerin arasında olan ilişkilerden oluştuğu düşünülmektedir.

Komşu ve Arkadaş

İkinci sosyal destek mekanizması olarak kan bağının sonlandığı komşu ve arkadaşlık ilişkileri belirtilebilir. Bu doğrultuda komşuluk ilişkilerine istinaden Düzbakar'ın (2003) çalışmasında mahalle kavramının Osmanlı zamanında bile sosyal bir birim olduğu belirtilmiştir ve mahalle kavramı birbirlerini tanıyan insanların olduğu, mahalle sakinlerinin birbirlerinin davranışlarından sorumlu olduğu, sosyal dayanışmanın sağlandığı toplulukların bulunduğu yer olarak ifade edilmiştir (Düzbakar, 2003: 98—99). Dolayısıyla komşular arasında olan sosyal dayanışmanın bireye sosyal destek sağladığı, geçmiş dönemlerde de mahalle sakinlerinin bireylere sosyal destek kaynağı oldukları söylenebilir.

Bireyin aile ve akrabalık bağları yanında komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin güçlü olması ve bu ilişkilerde sosyal alışverişlerin sağlanması sosyal destek açısından önemli role sahiptir. Ayrıca bireylerin komşu ve arkadaşlık gibi yakın bağ kurduğu sıkı ilişkilerden gereksinim duyulduğunda sosyal desteğin sağlanmasının bireye daha fazla katkısının olduğu belirtilmiştir ve yakın ilişkilerden elde edilen destek potansiyelinin daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin aile ve akrabalık yanında komşuluk, arkadaşlık ağı içerisinde hastalık anında oluşan yardım ihtiyacı, bakım ihtiyacı ya da maddi yardım desteği gibi durumlarda yakın ilişkilerin önemli rol üstlendiği ifade edilmektedir. (Abay Alyüz, 2020: 122— 124). Farklı olarak yapılan bir çalışmada

(2006) bireyin arkadaşlarından gelen duygusal desteğin daha etkili olduğunu ve yaşam memnuniyetini arttırdığı, daha güvenilir ve önemli görüldüğü belirtilmiştir (Young, 2006). Kişilerin birbirleriyle olan bağı olarak tanımlanan sosyal ağda ise bireyin yakın çevresindeki ilişkilerin dışında komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin önemli olduğu da vurgulanmıştır (Demirel ve Yücel, 2017: 312—313). Bu bağlamda komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin sosyal destek bazında önemli olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca geleneksel sosyal destek mekanizmalarında komşu kavramına önemli bir örnek olarak bireylerin tanıdıklarıyla yakın yerlerde oturması örneği verilebilir. Aynı grup (dinsel, etnik) içerisinde olan bireylerin birbirleriyle aynı semtlerde oturmasıyla kendilerine şehir hayatının güvensizliği karşısında sosyal destek mekanizması kazandırmış olurlar. Bireyler böylece iyi ya da kötü anlarda birbirlerine ulaşımın kolay olması, sohbet edebilme, dayanışma içinde olmakla birlikte kendilerine doğal bir sosyal destek mekanizması sağlarlar. (Yıldırım, 1997: 83). Diğer bir yandan bireylerin aile, arkadaş, komşu ya da akrabasından alamadığı ya da eksik alabildiği sosyal desteğin kurumsal destekle sağlandığı düşünülmektedir.

Kurumsal Destek

Dini bir kurum olan cami özellikle yaşlı bireylerin maneviyatlarındaki boşluklarını dolduran geleneksel bir destek merkezidir ve kent yaşamının dışına çıkartılan yaşlı bireylerin ihtiyaçları karşılanır. Katılımcıların sosyalleştikleri mekân olarak belirtilen camide samimi arkadaşlıkların kurulduğu, bireylerin birbirleriyle sorunlarını paylaştıkları, sosyal destek aldıkları belirtilmiştir. Bireyler aileden sonra en büyük sosyal destek mekanizması olarak dini kurumları, camiyi görmektedirler ve bu tür kurumları sosyalleşme hattı olarak nitelendirmektedirler (Sağman ve Esendemir, 2019: 24—28). Diğer bir yandan farklı bir araştırmada ise (2012) sosyal ve dinsel işlev gören cami; yaşlı bireyler için dini kurumun yanında sosyalleştikleri, sosyal etkinlikler yapabildikleri, vakit geçirdikleri bir alan olarak belirtilmektedir. Bireylerin aynı alanda deneyim aktarımı, bireyler arası ilişkilerde sağlanan destek sonucu iyi olma hali, manevi danışmanlık, rehberlik, sorun çözümünde fikir birliği gibi durumların oluştuğu alandır. Ayrıca cami yaşamıyla bireylerin hayatlarının aktifleştiği, depresyon ya da benzer hastalıklardan oluşan karşılıklı her türlü yardımlaşma sayesinde uzak tuttuğu söylenmektedir (Güngör, 2012: 171—172). Bu neticede geleneksel sosyal destek mekanizması olan ibadet kurumlarının yaşlı bireylerin yaşamlarında kurum içerisinde oluşan iletişim ve etkileşimle önemli bir sosyal destek mekanizması olduğu anlaşılmaktadır.

Kurumsal desteğin bir yandan da yetersizlik durumunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bireyin sosyal destek mekanizmalarının yetersiz olması sorunla mücadele edebilmesini etkileyen bir faktördür. Mekanizmaların yetersiz olması bireyde sorun pekiştirici ve olumsuz etkilere neden olan bir unsur haline gelir. Sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği ve eksikliği tüm boyutlarıyla birlikte düşünüldüğünde bireyin kendi ağlarından elde edemediği destek farklı kurumlar tarafından karşılanır. Bu noktada eksikliğin belirlenmesi ve sorun çözümünde sosyal hizmet uygulamaları önem arz etmektedir (Abay Alyüz, 2020: 126). Dolayısıyla bireyin çevresinden alamadığı desteğin farklı kurum ve meslek dallarıyla sağlandığı, bireyin güçlendirilmesi ve desteklenmesinde bu faktörlerin önemli rollerinin olduğu görülmektedir. Geleneksel dayanışmanın azalması ve mekanizmaların değişmesiyle kurumsal hizmetlerin arttığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle geleneksel dayanışmanın azalmasıyla sosyal destek mekanizmalarının kurumlardan karşılanabildiği ve kuşaklar arasında değişime uğradığı düşünülmektedir.

Sosyal Destek Mekanizmalarının Kuşaklar Arası Değişimi

Kuşaklar arası ilişkiler; iki ya da daha fazla kuşağın arasında olan ilişkiyi tanımlarken geçmiş, bugün ve geleceği kapsamaktadır. Toplumsal dönüşümün hızlanması kuşakların değerler, düşünce, yaşam tarzı ya da giyim gibi çeşitli alanlarda birbirinden farklılaştırmıştır. Ayrıca kuşaklar arasında olan sosyal destek hala devam ediyor gibi görünse de sosyoekonomik nedenler, göç, kentleşme, kuşakların yaşam tarzı, değer ve

yargı farklılıkları durumlarının etkisiyle kuşakların birbirlerine sağladıkları destek ve dayanışmada kırılmalar yaşanmıştır (Göçer, 2021: 66—72). Kent yaşamı içerisinde ailenin dönüşümüne ilişkin komşuluk ilişkilerinin gittikçe azalması, kadınların iş hayatına atılımıyla yaşlı bireylerin kurum bakımına çocukların ise kreşlere yönlendirilmesi günümüzde aile ve akrabalık ilişkilerinin, dayanışmanın ve toplumsal ilişkilerin korunmadığı belirtilmiştir (Altunay ve Özkul, 2022: 1014). Ayrıca teknolojik gelişmelerin yaşanması, internet ve telefon gibi kitle iletişim araçlarına kolayca ulaşımın olması, sosyal medyanın yaygınlaşması kuşaklar arasında yaşam ve görüş farklılıkları oluşturmuştur. Bunun yansıması olarak çocuk, eş, akraba ve komşularla olan ilişkiler zayıflamıştır (Altunay ve Özkul, 2022: 1027). Bu bağlamda ilişkilerin kuşaklar arasında değişebilirliğinin yadsınamaz olduğu söylenebilir ve belirtilen kentleşme, göç, teknolojik gelişmeler gibi nedenlerden dolayı sosyal destek mekanizmalarının kuşaklar arasında değiştiği düşünülmektedir.

Değişimin etkileyici faktörü olan COVID-19 pandemi döneminde ise sosyal destek mekanizmalarının önemi anlaşıldığı gibi destek ağlarının eksikliğini de yaşattığı görülmüştür. Pandemi döneminin bıraktığı etkiyle bireyler hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilenmişlerdir ve bu durumun topluma birçok olumsuz yansıması olmuştur. Bireyler hastalıktan korunma, sosyal izolasyon ve psikolojik sağlamlılık durumlarıyla baş ederken aile, arkadaş gibi önemli destek mekanizmalarından ayrı geçirmek durumunda kalmışlardır (Karal ve Biçer, 2020: 136). Buradan hareketle pandemi sürecinin bireyler arasında sağlanan sosyal desteği etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak yaşamın her alanını etkileyen göç, kentleşme, teknolojik gelişmeler ya da pandemi gibi toplumu etkileyen durumların bireyler arası ilişkileri de etkilediği bunun sonucu olarak da farklı kuşakların birbirleriyle olan ilişkilerinde değişimler yaşandığı anlaşılmaktadır. Geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişle birlikte geleneksel sosyal destek mekanizmalarının yerini yavaşça sosyal sermaye kavramının aldığı görülmektedir.

Sosyal Destekten Sosyal Sermayeye Dönüş

Sosyal destek ve sosyal sermaye bireyin ilişkiler içerisinde ya da ilişkiler üzerinden elde ettiği kazanımlardır. Sosyal destek ve sosyal sermaye kavramları sosyal sorunla ya da sosyal işlevsizlikle baş eden birey için iyileştirici, iyilik durumunu geliştirici ve yaşamda sosyal refahı arttırıcı etkilere sahiptir. Sosyal sermayeye ilişkin olarak sermaye kavramının ekonomik simgesi dışında bireyin sosyal ortam içerisinde var olma çabasında sosyal sermayeye ne kadar sahip olduğuyla ilgilidir (Abay Alyüz, 2020: 118—121).

Modern zamana geçişte aile, akrabalık gibi sosyal destek mekanizmalarıyla olan ilişkilerin zayıflamasıyla birlikte sivil kurumlar geleneksel destek mekanizmalarının yerini almıştır. Sosyal sermaye bu bakımdan bireyselleşen toplumda bireylerin aktif rol üstlenmesiyle güç—enerji depolayabileceği, toplumsal ilerleme, kalkınma ya da refah konularında gelişim gösterebileceği fikrini içerir ve modern dönemdeki sosyal düzende ihtiyaç olunan kavramı belirtmektedir. Diğer yandan sosyal sermaye; geleneksel toplumdan modern topluma geçişte bireyler açısından maddiyat ile elde edemeyeceği sosyalleşme, benlik arayışı, kimlik bunalımı, motivasyonel süreçler gibi durumlarda aktif olarak katkı sunan sermaye türüdür. Dernekler, sivil toplum kuruluşları, mekanların popülerliği gibi mekanizmalar Türkiye'de sosyal sermaye birikimine yol açan ve modernite sürecinde zayıflayan insanlar arası ilişkiler sonucunda ortaya çıkan mekanizmalardır (Babacan ve Yılmaz, 2019: 173—188). Dolayısıyla bireylerin sosyal destek mekanizmalarıyla olan ilişkilerinin zayıflamasıyla ve modern dönemde bireyselleşmenin getirdiği etkiyle birlikte sosyal sermaye edinebilecekleri toplulukların oluştuğu görülmüştür.

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Yapılan sosyal tarih araştırması nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Sosyal tarih araştırması geçmişte yaşanan olayların günümüze olan etkisinin incelenmesidir. Diğer bir yandan nitel araştırmanın derin konulara ve bireysel özelliklere odaklandığı bilinmekle birlikte mevcut probleme yorumlayıcı, sorgulayıcı ve inceleyici yaklaşımı bulunmaktadır (Baltacı, 2019: 369— 370). Araştırmalarda bireylerin; inanç, deneyim, tutum, etkileşim veya davranış gibi olgularını anlamlandırmak amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmektedir (Pathak vd., 2013: 192). Bu bağlamda geçmiş ve günümüz karşılaştırmasını içeren sosyal tarih araştırmasında katılımcıların öznel yaşam deneyimlerine yer verme imkânı sağladığı, bakış açılarını daha iyi anlamaya yönelik olduğu, yorumlanabilir ve değerlendirilebilir veriler elde edilebildiği için nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırma Deseni

Yapılan çalışmada nitel yöntemden ve nitel yöntemle birlikte anlatı araştırmasından yararlanılmıştır. Anlatı araştırması, bireylerin hayattaki deneyimlerini derinlemesine anlamaya yardımcı olur ve amaç; kişilerin deneyimleri, yaşam biçimlerini anlatıyla analiz etmek ve bireysel deneyimlerin derinlemesine incelenmesidir (Uğuz Arsu ve Tekindal, 2021: 87—91). Ayrıca verilerin anlatı araştırmasıyla yorumlanması deneyimlerin sistematik olarak haritalandırılmasında ve somutlaştırılmasında etkili olur (Neuman, 2014: 686). Dolayısıyla yapılan çalışmada katılımcıların öznel yaşam deneyimleri ve bakış açıları önemli görüldüğünden deneyimlerin derinlemesine anlamaya yönelik olan anlatı araştırması tercih edilmiştir.

Çalışmada kolay erişebilirlik tekniği kullanılmıştır. Kolay erişebilir örnekleme mevcut, ulaşılabilir ve hızlı olan ögelere dayanmaktadır (Baltacı, 2018: 259). Dolayısıyla çalışma grubu içerisinde önemli veriler elde edilebilecek katılımcılara yönelik kolay erişebilir örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yapılan araştırmada nitel yöntem veri toplama aracı olarak derinlemesine mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Derinlemesine mülakat, araştırma konusuyla ilgili araştırmacı ve katılımcıyla sözlü iletişimle olan bir veri toplama tekniğidir (Uslu ve Demir, 2023: 290). Katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar yarı yapılandırılmış biçimde uygulanmıştır. Bunun yanında katılımlı gözlem gibi veri toplama aracını güçlendirici araçlardan da yararlanılmıştır.

İlgili çalışma için İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 26.12.2023; No: E-38510686-000-2300078686). Çalışma öncesi tüm katılımcılar bilgilendirilerek onamları alınmıştır.

Verilerin toplanması sürecinde sorular araştırmacı tarafından oluşturulmuştur ve akademik danışman tarafından incelenmiştir. Akademik danışmanın süpervizörlüğünde sorular geliştirildikten sonra ön saha çalışmasıyla birlikte soruların son hali belirlenmiştir. Ön saha çalışmasıyla birlikte görüşme sorularının araştırmaya uygunluğu 3 katılımcı ile test edilmiştir. Katılımcılara görüşme formu iletilmiştir ve cevaplanmak istenmeyen sorular cevaplanmamıştır. Yapılan görüşmelerde bir katılımcı ses kaydı talep etmemiştir ve hastalık, mesafe gibi sebeplerle bazı görüşmeler online platformdan ya da telefon görüşmesiyle yapılmıştır. Diğer görüşmeler yüz yüze gerçekleşmiştir. Bireylere araştırmanın kendisi ve içeriği açıkça aktarılmıştır ve gönüllülük esasında kişisel verileri gizli kalacak şekilde araştırmaya katılmışlardır. Araştırmaya katılan bireylere kolay erişilebilirlik yöntemiyle çevreden başlayarak ulaşım sağlanmıştır. Bölgesel olarak oran dengesizliği ulaşılabilirlik ve bölgedeki nüfus dağılımına yönelik belirlenmiştir. Ayrıca 3 katılımcı ile yapılan görüşmede 2 Kürtçe ve 1 Lazca dilinde tercüman desteği alınmış olup soruların ve cevapların

anlaşılmadığı noktada destek istenmiştir. Bulgularda "..." şeklinde noktalama işaretlerinin kullanılmasındaki anlam katılımcıların konudan bağımsız ifadelerini içermektedir. Katılımcılar tarafından kullanılan ifadelerde parantez içlerinde "()" belirtilen ünlem "!" gibi işaretlerin duygu yansıtma anlamı bulunmaktadır.

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler ortalama 33,1 dakika sürmüştür, 15'i kadın 10'u erkek olmak üzere 25 katılımcı ile görüşmeler tamamlanmıştır. Yapılan görüşmelerin dokümana aktarımı yaklaşık 112 sayfadır. Veri aktarımında katılımcılardan takma adlar ile bahsedilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler ise nitel veri analiz yöntemi olan betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir çünkü betimsel analizin temel amacı elde edilen bulguların okuyucuya yorumlanmış ve özetlenmiş şekilde sunmaktır. Ayrıca bulguların ilişkilendirmesi, anlamlandırılması, güçlendirmek amacıyla karşılaştırılması durumlarını da içerir (Özdemir, 2010: 336). Bu neticede araştırmada elde edilen verilerin okuyucuyla anlamlı halde buluşması, anlaşılabilir olması için betimsel analiz yöntemiyle verilerin analizi yapılmıştır ve araştırmacı buna göre akademik danışmanında incelemesiyle tema ve alt temalar oluşturmuştur.

Tablo 1'de katılımcıların demografik olarak görünümleri resmedilmiştir.

Tablo 1

Katılımcı Portföyü

Katılımcı	Yaş	Medeni Hal	Bölge	Meslek
İsmail Bey	76	Evli	Doğu Anadolu	Emekli Fırıncı
Kemal Bey	78	Dul	Karadeniz	Emekli Bakkal
Ali Bey	67	Evli	Marmara	Emekli İmam
Rukiye Hanım	68	Evli	Marmara	Emekli İşçi
Düriye Hanım	68	Evli	İç Anadolu	Ev Hanımı
Ferhat Bey	69	Evli	Doğu Anadolu	Emekli Maden İşçisi
Emine Hanım	65	Evli	Doğu Anadolu	Ev Hanımı
Fatma Hanım	70	Dul	Marmara	Yorgancı
Erhan Bey	70	Evli	Ege	Emekli Marangoz
Songül Hanım	74	Dul	Doğu Anadolu	Ev Hanımı
Meryem Hanım	72	Dul	Güneydoğu Anadolu	Ev Hanımı
Gülten Hanım	66	Evli	Karadeniz	Ev Hanımı
Selahattin Bey	73	Evli	Marmara	Emekli Memur
Hacer Hanım	65	Evli	Ege	Ev Hanımı- Çiftçi
Emin Bey	67	Evli	Marmara	Emekli Memur
Ömer Bey	66	Evli	Ege	Emekli Marangoz
Hayriye Hanım	75	Dul	İç Anadolu	Ev Hanımı
Ziynet Hanım	70	Dul	Marmara	Ev Hanımı
Halime Hanım	65	Dul	Karadeniz	Ev Hanımı- Çiftçi
Asiye Hanım	75	Dul	Karadeniz	Terzi
Hüseyin Bey	67	Evli	Marmara	Emekli Memur- Çiftçi
Akın Bey	85	Evli	Ege	Emekli- Çiftçi
Nezihe Hanım	65	Dul	Doğu Anadolu	Ev Hanımı
Meltem Hanım	66	Evli	Akdeniz	Ev Hanımı
Zehra Hanım	86	Dul	Doğu Anadolu	Ev Hanımı

Bulgular ve Tartışma

Sosyal tarih araştırması bağlamında yapılan bu çalışma, bireylerin kendi öznel yaşam deneyimleri ve bakış açılarını anlamaya yönelik değerlendirmeleri içermektedir.

Bu bölümde 65 yaş ve üzeri, ülkemizin farklı bölgelerinde yaşayan, farklı nitelik ve olgular ile tercih edilen katılımcıların sosyal destek mekanizmalarının değişime yönelik ifadeleri incelenmiş olup toplamda 15'i kadın, 10'u erkek olmak üzere 25 katılımcı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmıştır. Birinci tema yaşlı bireylerin günlük yaşamlarına dair verileri ve destek mekanizmalarıyla olan ilişkileri içerirken ikinci tema yaşlı bireylerin sosyal destek mekanizmalarına bakış açılarını içermektedir. Üçüncü temada ise katılımcıların toplumsal, ekonomik ve teknolojik faktörlerle birlikte sosyal destek mekanizmalarının değişiminin nedenlerine yönelik elde edilen veriler sunulmuştur.

Yaşlılıkta Gündelik Yaşam

Bireyler için gündelik yaşamın önemli bir yerinde büyük etkileri olduğu ifade edilen sosyal desteğin yaşlı bireyler tarafından değerlendirilmesi hem onların yaşam deneyimlerine hem de deneyimlerinden oluşan bakış açılarına ulaşabilmeyi sağlamıştır. Dolayısıyla öncelikle günlük yaşamdaki alışkanlıklar sonrasında ise bu alışkanlıklar içerisinde sosyal desteğe ihtiyaç olunan, bireysel olarak sosyal destek mekanizmalarından karşılık beklenilen durumlar değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu başlık altında yaşlı bireylerin günlük yaşamları, gündelik yaşamda edindikleri alışkanlıklara ve sosyal destek mekanizmalarıyla olan ilişkilerine dair edinilen bulgular öne çıkmıştır.

Gündelik Yaşamda Alışkanlıklar

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılardan tam bir günlerinin nasıl geçtiğini ve en çok vakit harcadıkları durumun ne olduğu aktarmaları istenmiştir. 17 katılımcı günlük işlerle vakit geçirdiklerini iletirken 7 katılımcı en çok namaz ve ibadetle vakit geçirdiklerini belirtmiştir. *"Namaz kılıyorum, tespih çekiyorum, oturuyorum. Genelde namaz"* (Nezihe Hanım, 65 Yaş, Doğu Anadolu), *"En çok vakit...Bana düşünmeyle, işte oturmayla, kalkmayla, evin işiyle en çok namaz tabi canım. En çok tabi onla geçiriyorum ben. Ezan okundu ya ben namazımı kılmam gerek..."* (Hayriye Hanım, 75 Yaş, İç Anadolu) şeklinde ifadeler kullanan katılımcılar ibadetle vakit geçirdiklerini dile getirmişlerdir. *"Valla tarla bahçe işleri"* (Selahattin Bey, 73 Yaş, Marmara), *"Ekmek yapıyorum, evi süpürüyorum, bahçe var. Çocuk...Onunla ilgileniyorum. Çiçeklerim var..."* (Hacer Hanım, 65 Yaş, Ege), *"Konserve, menemen, ev işleriyle bildiğimiz. Çamaşır, bulaşık derken akşam oluyor"* (Düriye Hanım, 68 Yaş, İç Anadolu) gibi ifadelerle ise katılımcılar gün içerisindeki yaşantılarını belirtmişlerdir.

Yapılan bir araştırmada (2017) yaşlıların genel anlamda günlük işlerle zamanlarını geçirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Dericioğulları Ergun ve Akyıldız, 2017: 507). Diğer bir yandan bireylerin yaşına bağlı olarak dini inançlarının güçlenmesiyle yapılan çalışma paralellik göstermektedir ve yaşlandıkça bireylerin %68.5'inin dini daha fazla önemsediği ve ibadetlerini aksatmamaya çalıştıkları belirtilmiştir (Kılavuz, 2004: 83—85). Dolayısıyla katılımcıların az bir miktarının gündelik yaşamda dine yönelik verdikleri yanıtlar ile literatürde yapılan taramalar arasında uyuşmazlık söz konudur. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak birçok yaşlı bireyin dine olan vakitlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Buradan hareketle yaşlı bireylerin en fazla zamanlarını gündelik işlerle ve ibadetle geçirdiği sonucuna varılmıştır.

Sosyal Destek İlişkileri

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde gündelik yaşam içinde en çok sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duydukları anlar sorulduğunda: *"Yengen hasta oldu... Eee 2000'de mesela ben... İzmir('de) hastanelerde çok kaldım. Mesela 2—3 sene geldim gittim. O zamanlarda çok ihtiyacım oldu... Maddi yönüyle değil de*

manevi... Manevi yönden çok destek (bekledim) yani vatandaşlardan" (Erhan Bey, 70 Yaş, Ege), "*Benim annem bağırsak kanseriydi. Biz ameliyatını buraya aldırdık. Akrabalarım, kardeşlerim benim yanımda o kadar yoktu*" (Ferhat Bey, 69 Yaş, Doğu Anadolu), *"Küçükken geçimsizlik yaşadığım zaman... Paranın yetmediği zamanlarda"* (Meryem Hanım, 72 Yaş, Güneydoğu Anadolu) ifadelerini kullanmışlardır.

Elde edilen verilere bakılarak yaşlı bireylerin en çok hastalık ve maddiyat konularında sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duydukları onun dışında manevi anlamda sığınacak liman aradıklarında, cenaze günlerinde, günlük ev işlerinde, mirasta anlaşmazlık konularında sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Abay Alyüz'ün (2020) yaptığı bir çalışmada sosyal destek kavramı kişinin hastalık gibi zor zamanlarında, stresli ve sorunlu anlarında ilişki kurmak istediği belirtilmektedir. Birey, sosyal ağlarından gördüğü sosyal destek sayesinde zor zamanında güçlenmektedir. Maddi boyutuyla da sosyal ağlar bireylere desteklerini göstermektedir ve iyilik hallerinin zor zamanlarında çabuk kazanılması yardımcı olmaktadır (Abay Alyüz, 2020: 118—124). Farklı bir kaynakta ise sosyal destek kavramı gereken hallerde bireyin beklediği desteğin sağlanacağına dair güven olarak nitelendirilmiştir (Meijer vd., 2023: 2). Dolayısıyla bireylerin zor anlarında sosyal destek mekanizmalarıyla ilişki kurmak istemeleri oldukça olağan bir durumdur ve elde edilen sonuçların yapılan araştırmalarla paralel olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada yapılan görüşmelerde bireylerin kötü günlerinde sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer bir yandan katılımcılar ile yapılan görüşmelerde katılımcıların %60'ı kendini yalnız hissetmediğini, %16'sı kendisini arada yalnız hissettiğini belirtmiştir: *"Yok olmuyor çok şükür... Geliyoruz gidiyoruz hep birbirimizdeyiz çok şükür"* (Düriye Hanım, 68 Yaş, İç Anadolu), *"Valla olmadı be kızım be. Yalnız hissettiğim şey olmadı"* (Selahattin Bey, 73 Yaş, Marmara*), "Yo... Yalnız hissetmedim hiç. Geniş bir aileye sahip olduğumuzdan dolayı kendimizi hiçbir zaman eksik hissetmedik"* (Ali Bey, 67 Yaş, Marmara), *"Yok öyle. Oluyor tabii öyle şeyler oluyor da ben öyle pek şeye denk gelmedim"* (İsmail Bey, 76 Yaş, Doğu Anadolu), "*Oluyor bazen, acaba yalnız mı kalacağız? Yalnız mı öleceğiz?" (*Gülten Hanım, 66 Yaş, Karadeniz). Dolayısıyla katılımcıların ifadelerinden kendilerini yalnız hissetmedikleri görülmüştür.

Verilen yanıtlara bakılarak yapılan bir araştırmada yaşlı bireylerin birçok nedenden dolayı yalnızlıkla başa çıkmak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Yalnızlık yaşlılıkta karşılan en önemli psikososyal sorunlardan biri olarak görüldüğü gibi birçok toplumda da yaşlılıkta yalnızlık önde gelen problemlerdendir. Yaşlılık sürecinin getirdiği değişimlerle birlikte yaşlı bireylerin en fazla desteğe ihtiyaç duydukları dönem olarak kabul edilmektedir (Danış, 2009: 74). Dolayısıyla katılımcıların ifadelerinden elde edilen verilerin bulgusuna literatürde rastlanılmadığı, yapılan çalışmalarda yalnızlık kavramının yaşlılıkta oldukça ön planda olduğu sonucuna varılmıştır. Yalnızlık, yaşlılık döneminde bireylerin karşılaştığı önemli sorunlardan biri olarak düşünülmekte ve bireylerin hayat kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu dönemde bireylerin sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaçlarının artığı da söylenebilir.

Sosyal Destek Mekanizmalarına Bakış

Bu başlık altında "akraba, aile, arkadaş ya da komşu desteği sizce önemli mi?", "önceden nasıldı/ şimdi nasıl?" ve "geçmiş ve günümüz arasındaki farklar nelerdir, iyi yanı/ kötü yanı nelerdir" gibi sorulardan elde edilen veriler, gözlemler değerlendirme altına alınmıştır.

Tüm katılımcılar akraba, aile, arkadaş ya da komşu desteğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla genel anlamda katılımcılar bakış açılarına göre sosyal destek mekanizmalarını önemli gördüklerine dair değerlendirmeler yapmışlardır. Katılımcılar, sosyal destek mekanizmalarının önemine dair sorulanlara *"Yani, tabi olmaz mı çocuğum? Şimdi insanlarda ne arayacaksın? Her şeyi paylaşırsın güzel yavrum. Sevdiğin şeye acıya, efendim güzele... ne olursa olsun paylaştıkça güzelleşir. İnsanlar tanıştıkça, paylaştıkça öyle güzel*

oluyor yani" (Erhan Bey, 70 Yaş, Ege), *" Önemli tabi. Ne bileyim ben illa destek hani... biri akıl öğretir, biri destek olur, hani kimsesiz bir şey yapamazsın. Beraber oluyor her şey"* (Gülten, 66 Yaş, Karadeniz), *"Önemli. Mesela birinin durumu yetmediğinde ona yardım eli uzatmak hepimizin boynunun borcu"* (Meryem Hanım, 72 Yaş, Güneydoğu Anadolu), *"Çok önemli. Akraba, komşu dayanışması gibi olur mu hiçbir şey"* (Fatma Hanım, 70 Yaş, Marmara).

Bahsedilen ifadelerde katılımcılar arasında bulunan coğrafi farklılıkların sosyal destek mekanizmalarının önemi bazında aynı çatı altına topladığı görülmektedir ve günümüzde yaşlı bireylerin yaşanan her türlü değişime karşı destek mekanizmalarını yanlarında görmek istedikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların sosyal destek mekanizmalarına bakışları tamamıyla onları önemli gördüklerine yöneliktir. Ayrıca elde edilen verilerden katılımcıların sosyal destek mekanizmalarına bakışları birlik, dayanışma ve yardımseverlik çerçevesinde birbirlerinin iyiliğini gözeterek ön plana çıkarttıkları görülmektedir.

Abay Alyüz'ün (2020) yaptığı çalışmada sosyal destek konusu hayatın engellerine ve oluşan sorunlara karşı kişinin iyilik halini koruyan kavram olarak bahsedilmiştir (Abay Alyüz, 2020: 118). Sosyal desteğin varlığı problem çözme ve zorlukların üstesinden gelme becerisinde kapasiteyi desteklediği ve genelde hayatımızda önemsediklerimizin varlığı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca yapılan gözlemlemelerde sosyal desteğin varlığının kişisel gelişime olumlu etkisi olduğu ve bireyin yaşamındaki strese karşı tampon sağladığı fikrine ulaşılmıştır (Sarason vd., 1983: 127). Buna göre katılımcılardan bakış açılarına yönelik alınan yanıtlara ve yapılan çalışmalara bakılarak sosyal desteğin önemi ve birlik- dayanışma içerisinde iyilik halinin korunmasıyla olabileceği belirtilirken öne çıkan verilerin tartışmalarla desteklenir nitelikte olduğu görülmektedir. Bu noktada katılımcıların sosyal desteğin önemine dair olan bakış açıları geçmişteki hali ve günümüzde görünümüne göre elde edilen verilerle birlikte değerlendirilmiştir.

Geçmişteki Hali

Günümüzde sosyal destek mekanizmalarının genel anlamda geçmişe göre değişen yönlerinin olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların tümüne yakını destek mekanizmalarının geçmişe göre değiştiğini ve bu bağlamda eskinin daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir: *"Eskiden daha iyiydi be, yani bence biraz daha iyiydi. Değişti. Yani eskiden gitme gelme şeyi vardı. Yani yakınlık vardı."* (Zehra Hanım, 86 Yaş, Doğu Anadolu) ve *"Ya hanım kızım şimdi o zamanki insanlıkla şu anki insanlık mukayese yani karşılanmaz. Mümkün değil. Orada insanlar birbirine saygısı sevgisi şey vardı. Şimdi kimse kimseyi tanımıyor büyük küçüğü bilmiyor küçük büyüğü bilmiyor. Yine ben o şeyleri arıyorum... Oraları arıyorum."* (Kemal Bey, 78 Yaş, Karadeniz), *"Eskiden... rahmetli dedem derdi ki işte köyde birisinin evi yandı köyde birlik yaptık beraberlik yaptık 40 günde adamın evine kendisi girebildi diyor tamam mı? Yani şu anda o zaman hiç para yok, pul yok adama ev yapıyorlar. Şu anda herkeste para var ama evi yansa geçmiş olsun diyecek adam yok"* (Emin Bey, 67 Yaş, Marmara) ve *"Eskiden, eskiden biz ona gidiyoruz o bize geliyor. Bir şey pişiriyor beraber yiyoruz, beraber kalkıyoruz. Onun yanına gidiyorduk. evet birlik kızım. Şimdi yok yok kızım"* (Nezihe Hanım, 65 Yaş, Doğu Anadolu). Katılımcıların ifadelerine bakılarak sosyal destek mekanizmalarının geçmişe nazaran bir değişim söz konusudur ve geçmişte insanlar arası sosyal desteğin daha iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Ersoy'un (2011) yaptığı çalışmada günümüz şartları eskiye göre insan hayatında yeri dolamayacak kayba neden olduğu belirtilmiştir. İnsanlar arası ilişkilerin önemli sorunlarla birlikte ciddiyetini koruduğu söylenmektedir. Ayrıca geçmişe göre kaybolan ilişkilerin sonucunda destek arayan bir kitlenin yetiştiği görülmektedir. Geçmişte olan geleneksel toplumda insanlar arası ilişkiler daha samimi, yakın ve duygusal olarak belirtildiği gibi insanlar arası bağların daha güçlü olduğu da ifade edilmiştir. Diğer bir yandan akraba ve aile arasında oluşan dayanışma ve birliğin günümüzle karşılaştırılamayacak biçimde iyi olduğu belirtilmektedir (Ersoy, 2011:2—9).

Dolayısıyla sosyal destek mekanizmalarına bakış genel anlamda geçmişte daha sağlam ve değerli görülüp elde edilen veriler yapılan çalışmalar tarafında da paralellik göstermektedir. Sosyal destek mekanizmalarının geçmişteki halinin günümüzdeki görünümü de elde edilen bulgular ile değerlendirilmiştir.

Günümüzdeki Görünümü

Sosyal destek mekanizmalarının geçmişte önemi ve değeri daha anlamlı bulunurken günümüzdeki görünümü eskiye nazaran ciddi düzeyde kopmalarla ifade edilmektedir. *"Köylü şimdi köylülüğünü bilmiyor. Geçebilir miyim komşum (tarladan)? Geçemezsin diyor ya! Ama mecbur geçeceğim (tarladan), kavgalar başlıyor. Apartmanda yaşıyorlar ya. Diyor benim kapının önünden geçerken ayaklarını vurdu toz yaptı. Eskiden kesinlikle böyle değildi ki bir kahvenin hatırı vardı. Adam kurban kesiyordu eskiden herkes elindeki çantadan pay getiriyordu. Şimdi alıyor adam dolaba dolduruyor"* (Ömer Bey, 66 Yaş, Ege), *"Şimdi kopuldu. Kopma var kime bakarsan kopma var. Gençler yaşlılardan kaçıyor. Yaşlılarda gençleri istemiyor artık"*(Rukiye Hanım, 68 Yaş, Marmara), *"Maddi manevi zamanında eskiden daha iyiydi ama şimdi pek iyi değil gibi. Kimse kimseyi umursamıyor, tanımıyor. İşini görmek istemiyor. Dağlar kadar fark var."* (Hüseyin Bey, 67 Yaş, Marmara) ve *"O zaman şimdiki gibi değildi. Şimdi ana kızı tanımıyor, kız ana tanımıyor, oğlan onu tanımıyor. Hepsi gerilendi"* (Hayriye Hanım, 75 Yaş, İç Anadolu).

Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda geçmişe göre günümüzün şartları itibarıyla insanlar arası anlayışın, birliğin, dayanışmanın kısacası sosyal desteğin azalmasına yönelik olmuştur ve katılımcılar arasında olan coğrafi farklılık, sosyal destek mekanizmalarının günümüzdeki haline yönelik fikir birliği ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgulara bakılarak sosyal destek mekanizmalarının günümüzdeki görünümü geçmişteki haline göre farklılıklar içerdiği sonucu öne çıkmaktadır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında geçmişten bu yana yaşanan gelişmelerin olumsuz sonucu olarak günümüzde insan ilişkilerinde bağlarının kopması olarak belirtilmektedir. Hatta yaşanan değişimin insanlar arası ilişkilere etkisi büyük bir sorun haline gelmektedir (Baymur, 1990:19). Yapılan farklı bir çalışmada ise geçmişe nazaran günümüzde insanlar arası ilişkilerin çözülmeye yüz tuttuğu ve sosyal bağların zayıfladığı belirtilmektedir (Ersoy, 2013: 9) ve araştırma sonunda tarih boyunca toplumsal değerlerin bu denli karmaşıklaşmadığı ifade edilmektedir. Çalışmada; geçmişe nazaran günümüzde sosyal ilişki zemininin kayganlaştığı, kopuk sosyal ilişkilerin yaşandığı, bireyler arası yabancılaşmaların olduğu, ilişkilerin geçici ve değişken hale büründüğü sonucuna varılmıştır (Ersoy, 2013: 25). Bu nedenle geçmişte sosyal desteğin görünümü ile günümüzdeki hali arasında uyuşmazlıklar olduğu belirtildiği gibi insanlar arasında kopmaların oluştuğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen verilerden ve yapılan çalışmalardan yola çıkarak şimdiki zamanda insanların bireyselleştiği dolayısıyla desteğin arka planlara atıldığı ya da görmezden gelindiği görülmüştür. Diğer bir yandan sosyal desteğin geçmişteki görünümü ve günümüzdeki hali farklı bakış açılarındaki nedenlerden dolayı değişime uğradığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal Destek Mekanizmalarının Değişimi

Sosyal destek mekanizmaları bireylerin yaşamlarında önemli ve her anlamda iyileştirici bir etkiye sahip olurken geçmişten günümüze bakıldığında sosyal bağlarda yaşanan kopmalarla şimdiye kadar gelmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilere bakılarak toplumsal, ekonomik ve teknolojik faktörler sosyal destek mekanizmalarının değişmesinde ön plana çıkmaktadır.

Toplumsal Faktörler: "Örf ve adetlerimizi unutarak onları terk ediyoruz..."

Katılımcılar tarafından toplumsal faktörlerin sosyal destek mekanizmalarının değişiminde etkili olduğu ifade edilmiştir**:** *"Bakış açıları ve yaşam şartlarına göre değişimin nedenleri sıralanabilir... Dayanışma yani her geçen gün azalmaya başladı. Yani insanlar şimdi köyden şehre döndükçe bu biraz... Dayanışma yavaş*

yavaş çekmeye başladı" (Emin Bey, 67 Yaş, Marmara), "*Eskiden ayakkabı yırtılmadan ayakkabı alınmazdı, pantolon yırtılmadan pantolon alınmazdı, ceketi eskimeden ceket alınmazdı. Doğru mu? Ama şimdi git herkesin evinde 8—10 tane elbisesi var. Ya şimdi ortamı ne yapıyor... Biz insanlar doyumsuzuz. Her şeyi tamah ediyoruz, nefsimize hâkim olamıyoruz*" (İsmail Bey, 76 Yaş, Doğu Anadolu) ve "*Eski terbiye eski haya hiç yok eskisi gibi. İnsanın birbirinden utanmaları falan eskisine göre aynı değil*" (Meryem Hanım, 72 Yaş, Güneydoğu), "*İnsanların çoğalması mı diyeyim kalabalıklaşma...*" (Meltem Hanım, 66, Akdeniz).

Katılımcılar değişimle birlikte sosyal yapının insanı değiştirmesine bağlı olarak toplumsal konular ile sosyal destek mekanizmalarının değişmesinin nedenlerini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda toplumun insan hayatına yavaşça kazıdıkları ile geçmişe nazaran insanlar arası destek mekanizmalarında toplumsal seyrelmenin olduğu görülmüştür.

Yapılan bir çalışmada (2006) her toplumun sürekli bir değişim içerisinde olduğu (Fichter, 2006: 194) ve günümüz şartlarının getirdiği modernite ile toplumda köklü değişimlerin yaşandığı söylenmektedir. Toplumsal olarak dönüşüme uğrayan aile, inanç, mahalle, sokak gibi kavramlar ve değişen yaşam şartlarıyla birlikte insanların birbirlerine ihtiyacı kalmadığı, en küçük birim olan ailede yaşanan değişimin topluma yansıdığı, bireylerin böylece topluma sırtını döndüğü söylenmektedir. Yaşanan bu değişimin insan ilişkilerine yansıması günümüz destek mekanizmalarını ortaya çıkarmaktadır (Aytaç ve Tan, 2020: 3238). Yapılan farklı bir araştırmada ise akrabalık ve komşuluk gibi sosyal destek mekanizmalarının ise kent yaşamında toplumsal ilişkiler bazında ikincil ilişkilere dönüştüğü ve geleneksel toplumsal dayanışma ağlarının önemini yitirmeye başladığı ifade edilmektedir (Alacahan, 2021: 9). Farklı bir çalışmada ise komşuluk gibi sosyal hayatın içerisinden önemli bir kurumun toplumsal değişme sonucunda geleneksel komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı ve yara aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Gündüz ve Yıldız, 2008: 130). Bu bağlamda toplumsal yapıdaki dönüşüm ile sosyal destek mekanizmalarının değişiminin nedenlerini ifade eden katılımcılar ile yapılan çalışmalar arasında paralellik söz konusudur.

Sosyal destek mekanizmalarının değişiminin nedenleri; bireyselleşme, hayat standartları, ortam, modernizmin ön plana çıkması, kentleşme, kültür, örf, adet, nüfusun artması gibi bazı toplumsal faktörlerle birlikte ele alınmıştır ve toplumsal faktörlerin sosyal destek mekanizmalarının değişmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Yaşanan toplumsal değişmeler sosyal yapıyı dönüştürerek günümüze getirmiştir.

Diğer bir yandan katılımcılar, sosyal destek mekanizmalarının değişmesinin nedeni olarak pandemi sürecinde yaşanan sosyal izolasyonu da ifade etmişlerdir: "*Yani ama genelde pandemiden sonra... Pandemide bir alıştı insanlar eve kapanmayı gidiyor artık, o pandemiden sonra yani*" (Rukiye Hanım, 68 Yaş, Marmara), "*Gelip gitmek yok artık. Eskisi gibi değil. Hani o hastalık oldu ya? Ondan sonra... o işte o griptir gitmeyeyim, işte o hastadır, işte bu hasta olacak... Korku var millette biliyor musun? Bir korku var. Hiç kimse kimseye gitmiyor, pandemiden sonra daha bence öyle*" (Songül Hanım, 74 Yaş, Doğu Anadolu) ve "*Bu sene geçtikçe bu insanlar değişti kızım değişti, hele şu koronadan sonra... İnsanlar mesafeli işte mesafeli. Hala daha o mesafe korunuyor bak. Hastanede de gördüm insanlar pek öyle sıkı fıkı değil. O koridorlar bomboş, ziyaret saatlerinde insanlar yok kızım. Yok ama bilmiyorum*" (Ziynet Hanım, 70 Yaş, Doğu Anadolu). Bu noktada toplum olarak yaşanan bu sürecin insanlar üzerinde toplumsal etkiler bıraktığı ve birbirlerinden uzlaştırdığı dolayısıyla da sosyal destek mekanizmaları ile olan bağların çözüldüğü söylenebilir.

Sosyal izolasyonun insan ilişkilerini etkilemesinden dolayı insanların önemli özelliği olan sosyalliğin geri plana atıldığı ve sosyal ağlarda ilişkileri olumsuz etkilediği, insanları birbirinden uzaklaştırdığı belirtilmiştir. Bu sürecin insanların birbirleriyle vakit geçirmesini , iyi ya da kötü zamanlarında birlik olmalarını yani sosyal desteği arka plana attığı ve toplum—aile ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı görülmüştür (Beyaz Özbey, 2021: 826—827). Bu noktada katılımcılardan elde edilen verilerin yapılan araştırmalar tarafından desteklendiği gözlemlenmiştir.

Pandemi dönemiyle birlikte sosyal izolasyon artmış, sosyal destek ağları zayıflamış ve toplumsal etkileşimler azalmıştır. Sosyal izolasyon sürecinde insanlar arasında fiziki mesafenin artması sosyal yakınlığı uzaklaştırmış olup ilerleyen süreçlerde destek mekanizmalarında olan değişimi tetiklediği görülmektedir ve dolayısıyla sosyal destek mekanizmalarının geçmişe göre değişmesinin toplumsal bir diğer nedeni olarak pandemi döneminde yaşanan sosyal izolasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Ekonomik Faktörler: "Lillah para billah para"

Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda para, koşullar, geçimsizlik, zorluklar gibi etkenlerin sosyal destek mekanizmalarını değiştirdiği, insanlar arasında sosyal mesafeyi arttırdığını ve ekonominin günümüzde daha fazla ön planda olduğu belirtilmiştir. "*Varlık çok gördüler da insanlar soğuk. Her şey var insanın yüzüne bakmazlar* (Halime Hanım, 65 Yaş, Karadeniz) *"Hepsi paraya dayanır. O ayranı verirsin doyurur, kadıya verirsin buyurur, anasından kızı ayırır, Lillah para billah para. Parasız bir şey olmaz. Para oldu mu saadette gelir huzur da gelir. Her şey gelir tamam mı?*" (Kemal Bey, 78 Yaş , Karadeniz), "*Dükkanlar olsun pazar olsun bir elbise ayakkabı bakıyor bir de cebindeki çıkardığı maddeye (para) bakıyor. Kâğıt parçasının insanlardan daha ön planda olduğu zamandayız*" (Ömer Bey, 66 Yaş, Ege Bölgesi) ve *"Millet biraz parayı görüyor ya kimseyi tanımıyorlar. Para milleti değiştirdi çok"* (Emine Hanım, 65 Yaş, Doğu Anadolu) gibi ifadelerle katılımcılar sosyal destek mekanizmalarının değişmesinin nedeni olarak ekonomik faktörleri belirtmişlerdir.

Geçmişten günümüze her anlamda yaşanan değişimle birlikte ekonominin sosyal destek mekanizmaları için bile önem arz etmektedir. İnsanların hayatında her alanı etkisi altına alan ve birçok konuda belirleyici bir faktör olarak görülen ekonominin sosyal destek mekanizmalarının değişimi üzerinde de etkisi olduğu ifade edilmiştir.

Bahadır'ın yaptığı bir çalışmada (2002) ekonomik alanda meydana gelen gelişmelerin değerlerimize karşı kayıtsızlığa yol açtığı ve toplum içerisinde ahlaki zemini kayganlaştırdığı belirtilmiştir. İnsanların yaşanan ekonomik gelişimlerle birlikte değerlerden uzaklaşması sonucu bireysel sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıkları ve insanlarla olan ortak noktalarında seyrelme yaşandıkları görülmüştür (Bahadır, 2002: 132). Diğer bir yandan ekonomik nedenlerden dolayı aile ilişkilerinin bozulması, toplumdan bireyin kendini soyutlaması ya da evlere kapanma gibi durumların yaşadığı (Kaya, 2002 :222) beyan edilmiştir.

Sosyal destek mekanizmalarının elde edilen bulgular neticesinde ekonomik faktörlerin sosyal desteğin azalmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir . Ekonomik sorunların bireyler arası dayanışma ve güven duygusunu zedelediği düşünülmektedir ve gelirde eşitsizlik, yoksulluk gibi sorunların toplumsal güven ve dayanışmayı azaltarak sosyal desteğin değişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların ekonomik faktörlere bağlı kullanmış oldukları ifadeler yapılan araştırmalar tarafından desteklenmektedir. Buradan yola çıkarak ekonomik anlamda yaşanan değişimlerin insanlar arası sağlanan sosyal desteği de değiştirdiği izlenmiştir.

Teknolojik Faktörler: "Teknoloji çıkınca insanlarla artık görüşmeyi de kapattık bitti"

Sosyal destek mekanizmalarının değişimine yönelik 16 katılımcı teknolojiyi değişimin nedeni olarak belirtmiştir.

"*Şimdi herkesin çocuğun elinde de büyüğün elinde de telefon... Ee konuşmayı bıraktılar, anlaşmayı bıraktılar, sohbeti bıraktılar. Herkes telefon... telefon. Gidiyorum mesela oğlumu göreyim diye. Mesela gidiyorum gelin elinde bir telefon, oğlan elinde bir telefon, torun elinde bir telefon. Ona bakıyor... senle sohbet muhabbet bitmiş yani kötü yani bu. Önceden telefon yoktu televizyon yoktu sohbet vardı konuşma vardı anlatma vardı. Şimdi anlatma yok*" (Düriye Hanım, 68 Yaş, İç Anadolu), *"Teknoloji insana kolaylık sağladı sağlamasına ama birlik olmayı da azalttı*" (Akın Bey, 85 Yaş, Ege Bölgesi) ve " *Eskisi gibi değil. Ne bileyim ben aha bu telefonlar,*

telefonlar milleti birbirinden kopardı kızım" (Hacer Hanım, 65, Ege) gibi yanıtlarla teknolojiyi sosyal destek mekanizmalarının değişmesinin nedeni olarak ifade etmişlerdir.

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü gibi günümüzde hayatı kolaylaştıran, her geçen gün gelişen teknolojinin insan ilişkilerine süreç içerisinde mesafeler getirdiği ve sosyal desteğin değişmesine neden olan bir faktör olarak belirtilmektedir.

Yapılan çalışmalarda teknolojinin insanların sosyal yapısını etkilediği; sosyal, toplumsal ve teknolojik değişimlerin paralellik gösterdiği belirtilmiştir. Teknolojinin bize getirdiklerinin yanında götürdüklerinin de düşülmesi gerektiği ifade edilmiştir (Özkalp, 1992: 381— 387). Teknolojinin değişmesiyle birlikte insan hayatında sosyal ilişkilere yansıması ve tesiri altına alması sosyal destek mekanizmaları açısından değişime uğramak anlamına gelmektedir. Bir yandan teknoloji sayesinde imkanlar artarken öbür yandan iletişimin bireysel hali fakirleşmektedir ve bireyler arası sosyal desteğin azalması sonucunda da yalnızlık baş göstermektedir (Ersoy, 2011: 14—16). Bu bağlamda katılımcıların ifadelerine istinaden aktarılanlara bakılarak teknolojinin sosyal ilişkiler üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve sosyal destek mekanizmalarının değişiminde bir yeri olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla teknolojinin sosyal destek mekanizmalarının değişimine yönelik bir neden olarak belirten katılımcıların ifadelerine yönelik elde edilen bulgular literatür tarafından desteklenir niteliktedir.

Sonuç ve Öneriler

Yaşlılık dönemi bireylerin yaşamında son dönem olarak bilinmektedir ve yaşanan süreç içerisinde yaşlı bireylerin öznel yaşam deneyimleri ve bakış açılarında değişmelerin, gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Sosyal destek kavramı ise insanın her anında ihtiyaç duyabileceği, yaşamda iyilik halinin arttırılarak devam ettirilmesi için gerekli bir kavramdır.

Modernitenin gelmesiyle birlikte sosyal sermaye kavramı bireyler için önemli hale gelmiştir. Dernekler ve sivil toplum kuruluşları gibi yapılaşmalar sosyal sermaye birikimi için önem taşımaktadır. Zamanla değişim gösteren sosyal destek kavramı sosyal sermayeye dönüşmeye başlamıştır ve sosyal sermaye birikimi bireyselleşen toplum açısından ön plana çıkmaktadır.

Sosyal destek mekanizmalarının değişimi üzerine yapılan sosyal tarih araştırmasında elde edilen verilere bakılarak yaşlı bireylerin zamanlarını genelde günlük işlerle geçirdiği bulgusuna ulaşılmıştır ve literatür ile desteklenmiştir. Bireylerin gündelik yaşam sırasında sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duydukları anların olduğu ve sosyal destek mekanizmaları ile olan ilişkilerinin bu bağlamda önemli görüldüğü gözlemlenmiştir. En çok hastalık ve maddi zorluk durumlarında olmakla birlikte cenaze, manevi eksiklik, ev işleri, miras dağılımında anlaşmazlıklar gibi durumlarda bireylerin sosyal destek mekanizmalarına ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin kötü günlerinde sosyal desteğe ihtiyaç duymalarına yönelik yapılan literatür taramalarında paralellik olduğu görülmüştür. Öte yandan katılımcıların sosyal destek mekanizmaları ile olan ilişkilerinde yalnız hissetmedikleri sonucuna ulaşılmıştır ve literatürde yapılan tartışmalarda yaşlılık döneminde yaşanan her türlü kayıptan dolayı yalnızlık oranında artışlar olmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık döneminde katılımcıların sosyal destek mekanizmaları ile olan ilişkilerinde yalnızlık hissetmediklerine yönelik elde edilen verilerde literatür ile uyuşmazlık söz konusu olmuştur. Katılımcıların sosyal destek mekanizmalarını önemli gördükleri ve tümünün sosyal destek mekanizmalarını birlik, yardımlaşma, iyilik gözetme, danışma gibi konular için gerekli buldukları gözlemlenmiştir. Literatürde yapılan taramalarda bu yöndedir ve elde edilen verilerle örtüşmüştür. Yapılan sosyal tarih araştırması neticesinde sosyal destek mekanizmalarının geçmişteki hali ve günümüzdeki görünümüne yönelik elde edilen verilere göre ise geçmişte sosyal destek mekanizmaları ile olan ilişkilerin daha bağlı olduğu, günümüzde ise farklı

sebeplerden dolayı geçmişe nazaran azaldığı yönündedir. Literatürde yapılan çalışmalar doğrultusunda ise elde edilen veriler desteklenir niteliktedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre sosyal destek mekanizmalarında geçmişe göre önemli değişmeler bulunmaktadır ve toplumsal, ekonomik, teknolojik nedenlerle sosyal destek mekanizmalarında yaşanan değişim aktarılmıştır. Toplumsal faktörlerde toplumun insanı bireyselleştirmesi, sosyal yapının dönüşümü, örf ve adetlerin geri plana atılması, nüfusun artması, kentleşme, göçlerin yaşanması, modernleşme süreci gibi nedenler gösterilirken pandemi de yaşanan sosyal izolasyonunda insanlar arası ilişkileri seyrelttiğine yönelik bulgular elde edilmiştir ve literatürde yapılan birçok çalışma elde edilen bulguları desteklemiştir. Ekonomik faktörlerde bireyin yaşamında paranın ön plana çakmasından dolayı sosyal destek mekanizmalarının değiştiği belirtilirken teknolojik faktörlerde direkt teknolojinin insanları birbirinden uzaklaştırdığı sonucuna varılmıştır. Yapılan görüşmede elde edilen bu bulgularında literatür ile paralel olduğu görülmüştür.

Araştırmadan çıkarılan bulgular ışığında farklı öneriler geliştirilmiştir:

Sosyal destek mekanizmalarının değişmesinde etkili olan faktörler demografik ve bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurularak detaylıca incelenebilir, bu kapsamda elde edilecek verilerle politika önerileri geliştirilebilir.

Sosyal ilişkileri arttırmaya yönelik çalışmalar düzenlenerek sosyal destek mekanizmalarının güçlenmesinin sağlanması ve belediyeler, dernekler, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılıp sosyal sermaye birikimine katkılar sunulabilir.

Yerel olarak (örneğin mahalle) sosyal etkinlikler, atölyeler, organizasyonlar gibi planlamalar yapılarak bireyler arası sosyal ilişkiler arttırılabilir.

Sosyal destek mekanizmalarının günümüzde iyileştirilebilmesi için yaşlı bireylerin deneyim ve bakış açılarından yola çıkarak elde edilen tavsiyelerden yararlanıp toplumsal dayanışmayı güçlendirecek projeler oluşturabilir. Bu noktada yaşlı bireylerin deneyimlerinden faydalanılarak düzenli olarak odak grup çalışmaları, derinlemesine görüşmeler düzenlenebilir. Kurulacak olan gönüllü ağlarıyla ise yaşlı bireylerin izolasyon ve yalnızlık riskleri azaltılabilir.

Günümüzde sosyal destek mekanizmalarının iyileştirilebilir olmasına yönelik çalışmalar arttırılabilir ve literatürde bu bağlamda yapılan araştırmalar çoğaltılabilir. Araştırmalara kaynak sağlanarak sosyal destek mekanizmalarının iyileşmesine yönelik kapsamlı projeler desteklenebilir. İş birliği ile teşvik programları ve fonlar oluşturulabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: E.M., Ö.M.Y.; Veri Toplama: Ş.A.; Veri Analizi /Yorumlama: Ş.A., E.M.; Yazı Taslağı: Ş.A., E.M.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: E.M., Ö.M.Y.; Son Onay ve Sorumluluk: Ş.A., E.M., Ö.M.Y.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Etik Onay: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 26.12.2023; No: E-38510686-000-2300078686).
Bilgilendirilmiş Onam: Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.
Author Contributions: Conception/Design of study: E.M., Ö.M.Y.; Data Acquisition: Ş.A.; Data Analysis/Interpretation: Ş.A., E.M.; Drafting Manuscript: Ş.A., E.M.; Critical Revision of Manuscript: E.M., Ö.M.Y.; Final Approval and Accountability: Ş.A., E.M., Ö.M.Y.
Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support The authors declared that this study has received no financial support.
Ethical Approval Ethical approval was obtained from Istanbul Medeniyet University Social and Human Sciences Ethics Board (Date: 26.12.2023; E-38510686-000-2300078686).
Informed Consent Informed consent was obtained from all participants.

Yazar Bilgileri
Author Details

Şükran Ayçiçeği (Sosyal Çalışmacı)
[1] Bursa, Türkiye
0009-0009-8431-9185 aycicegisukran86@gmail.com

Enver Mengü (Dr. Öğr. Üyesi)
[2] İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
0000-0001-6871-688X envermengu@gmail.com

Ömer Miraç Yaman (Prof. Dr.)
[3] İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
0000-0001-9989-8575 omermirac@gmail.com

Kaynakça | References

Abay Alyüz, S. B. (2020). Sosyal Desteğin Birey Yaşamında Önemi Ve Sosyal Hizmet. *Talim* , 4 (1), 115-134 .

Alacahan, O. (2021). Kentleşme Sürecinde İnsan İlişkilerinin Niteliksel Değişimi (Sivas Kent Örneği). Humanıtas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 9(17), 1-29.

Altunay, Z. & Özkul, M. (2022). Geçmişin Değeri Günün Sosyal Problemi: Yaşlılık Ve Modern Toplumda Yaşlı Bakımı . *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13 (35) , 1012-1036.

Ayhan, D. (2024). Gençlerin Akraba Algısı ve İlişkilerini Anlamak: Zorunlu Bir Bağ mı? Sosyal Sermaye mi?. İçtimaiyat, 8(2), 691-712.

Aytaç, Ö. & Tan, M. (2020). Arkadaşlık İlişkilerinde Yaşanan Değişim: Mardin Örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (25), 3233-3259.

Babacan, M. E., & Yılmaz, İsa. (2019). Modern Dönem Türkiye Toplumunda Asabiyet ve Sosyal Sermaye İlişkisi. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 173–191.

Bahadır, Y. D. D. A. (2002). Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (13) , - .

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 231-274.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2) , 368-388 .

Baymur, F. (1990). Çağımızda İnsan İlişkilerinin Artan Önemi Ve Bu Hususun Eğitimde Dikkate Alınması. *Turkish Psychological Counseling And Guidance Journal*, 1 (1), 16-26.

Beyaz Özbey, İ. (2021). Koronavirüs Salgınının Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri: Erzurum Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (3), 821-839.

Cutrona, CE ve Russell, DW (1987). Sosyal İlişkilerin Hükümleri Ve Strese Uyum. *Kişisel İlişkilerde İlerlemeler*, *1*(1), 37-67.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık Ve Yoksulluk Durumları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), 67-84.

Demirel, Y. & Yücel, M. (2017). Sosyal Destek Ve Psikolojik Güçlendirmenin Duygusal Tükenmişlik Üzerine Etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı - ICEBSS 2017, 310-321.

Dericioğulları Ergun, A. & Akyıldız, D. (2017). Yaşlıların Gündelik Yaşam Pratikleri Ve Sosyal Algılar: Menemen Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (22), 500-509.

Dölek, A. (2010). Hadisler Işığında Akrabalarla İletişim Kurmak Ve Sosyal Yardımlaşmada Akrabalık Hakkını Gözetmek (Sıla-İ Rahim). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 33-56.

Düzbakar, Ö. (2003). Osmanlı Döneminde Mahalle Ve İşlevleri . *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (5), 97-108 .

Ersoy, E. (2011). Bağımsız Bireylerin Modern Bunalımları: Değişen Dünyada Sosyal İlişkiler. *Türk Yurdu Dergisi*, 100, 1- 28.

Ersoy, E. (2013). Değİşen Dünyada, Değerlere Değmek. Düşünce Dünyasında Türkiz, 4(23), 7-28.

Ersoy, Y. D. D. Ö. & Çürük, A. G. U. N. (2009). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerde Sosyal Desteğin Önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (17), 104-110.

Fichter, J. (2006). Sosyoloji Nedir. (Çev. N. Çelebi), Ankara: Anı Yayıncılık.

Göçer, Ş. (2021). Değişen Dünya Ve Yaşlılık Sorunları. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yayınevi.

Gündüz, M., & Yıldız, M. C. (2008). Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(25), 123-138.

Güngör, Ö. (2012). Yaşlılar İçin Cami Temelli Sosyal/Dini Hizmetler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 161-188.

İlbars, Z. (1972). Aile-Akrabalık İlişkileri Ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma. *Antropoloji*, (07), 0-0 .

Kaya, K. (2002) Ekonomik Krizin Yaşama Tarzı Üzerindeki Etkileri (Isparta Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2).

Karal, E. & Biçer, B. G. (2020). Salgın Hastalık Döneminde Algılanan Sosyal Desteğin Bireylerin Psikolojik Sağlamlığı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 129-156.

Kılavuz, M. A. (2004). Yaşlılık Döneminde Dini Etkinliklerin Sosyal destek Sağlama Açısından Önemi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (5), 81-99.

Küçükşen, K. & Kilci, R. & Orhan, E.F. & Maral, A.B. (2018). Türk Toplumunda Yaşlıların Sosyal Destek Mekanizmaları ve Sosyal Dışlanma Algısı. 1. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi. 575- 587.

Meijer, M. A. & Brabers, A. E. M. & de Jong, J. D. (2023). Social Context Matters: The Role of Social Support and Social Norm in Support for Solidarity in Healthcare Financing. *PLOS ONE*, 18(9), 1- 15.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.

Özkalp, E. (1992). Teknoloji Ve Çevre. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 381-417.

Pathak, V., Jena, B. ve Kalra, S. (2013). Nitel araştırma. *Klinik Araştırmalarda Perspektifler*, 4 (3), 192.

Rodriguez, MS Ve Cohen, S. (1998). Sosyal Destek. *Ruh Sağlığı Ansiklopedisi*, *3* (2), 535-544.

Sağman, Mm & Esendemir, Ş. (2019). Yaşlanma Ve Mekân İlişkisi Üzerine: Türkiye'de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii Ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi. *İnsan Ve Toplum Bilimlerinin Akademik İncelemesi*, 2 (1), 19-36.

Sarason, I.G. & Levine, H.M. & Basham, R. B. & Sarason, B. R. (1983). Assessing Social Support: The Social Support Questionnare. *Journal of Personality and Social Pyschology,* 44(1), 127- 139.

Tekin Epik, M. , Çiçek, Ö. & Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rolleri . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (38), 35-58.

Uğuz Arsu, Ş. & Tekindal, M. (2021). Nitel Araştırmalarda Anlatı Araştırmanın Tanımı, Kapsamı ve Süreci. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (1), 85-124.

Uslu, F. & Demir, E. (2023). Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme . *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 289-299.

W. Lawrence Neuman (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar. (Çev. S. Özge). Yayınodası. (Orijinal yayın tarihi 1991).

Yakut İpekoğlu, H. (2015). Aile Ve Akrabalık İlişkileri Hakkındaki Sosyal Medya Paylaşımları Bir Değerlendirme Üzerine. *Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 241-249.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği ve Geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 81- 87.

Young, K.W. (2006). Sosyal Destek ve Yaşam Doyumu.
Uluslararası Psikososyal Rehabilitasyon Dergisi. 10 (2), 155-164 .